

Okoljska kriza na Kitajskem¹

Abstract

China's Environmental Crisis

The following article discusses the environmental challenges of China's economic boom and its social consequences. Although the country has a relatively long history of institutionalized environmental policy, it is in the implementation at local level where it faces large implementation deficits. Environmental damage causes not only high economic costs, but also affects social stability.

Keywords: pollution, water pollution, air pollution, NGO, climate change

Eva Sternfeld is a sinologist. From 2000 to 2008 she was Head of a Public Environmental Information and Education Centre at the Chinese Environment Ministry in Beijing, from 2008 leads the Center for Cultural Studies on Science and Technology in China at University of Technology Berlin. (eva.sternfeld@gmx.net)

Povzetek

Članek tematizira okoljske izzive kitajskega gospodarskega čudeža in njegove družbene posledice. Čeprav ima Ljudska republika Kitajska sorazmerno dolgo zgodovino institucionalizirane okoljske politike, pa prihaja pri implementaciji in izvajanju okoljskih politik na lokalni ravni do velikih zaostankov. Uničenje okolja ne povzroča samo visokih ekonomskih stroškov, temveč vpliva tudi na socialno stabilnost države.

Ključne besede: onesnaževanje okolja, onesnaževanje vode, onesnaževanje zraka, NVO, podnebne spremembe

Eva Sternfeld je sinologinja. V letih 2000–2008 je bila vodja javnega Centra za okoljske informacije in izobraževanje na kitajskem ministrstvu za okolje v Pekingu, od leta 2008 vodi Center za kulturne študije znanosti in tehnologije na Kitajskem na tehnični univerzi v Berlinu. (eva.sternfeld@gmx.net)

¹ Besedilo je aktualizirana in daljša različica članka z naslovom *Ökologische Vernunft, Autokratie und Zivilgesellschaft*, ki je leta 2011 izšel v *Wissenschaft & Umwelt Interdisziplinär* 14: 47–51.

Kitajska plačuje za svoj bliskoviti gospodarski razvoj visoko ceno. Vsak dan se kje v Ljudski republiki Kitajski zgodi večji okoljski škandal in primeri, ki pridejo na naslovnice časopisov, so samo vrh ledene gore. Uničenje okolja ima v obliki obolevanja, zastrupljene zemlje, onesnaženega zraka in vode strahoten vpliv na prebivalstvo. Statistike govorijo nedvoumno: zaradi posledic hudega onesnaženja zraka v kitajskih velemestih predčasno umre do 1,2 milijona ljudi na leto (Wong, 2013). V zadnjih letih se v medijih nenehno pojavlja zaradi smoga izmučen Peking. Vendar pa onesnaženi zrak ni največji ekološki izziv kitajskega glavnega mesta. Prebivalec Pekinga ima na voljo 120 kubičnih metrov vode na leto, kar znaša približno petino količine, ki po klasifikaciji ZN velja za mejno vrednost »pomanjkanja vode«. Toda v Pekingu vode ni samo premalo, temveč je ta tudi močno onesnažena. Samo tri odstotke podtalnice v kitajskih mestih velja za »čisto«, na gosto poseljeni severnokitajski nižini pa je do 70 odstotkov podtalnice neprimerne za ljudi. Z onesnaženo vodo je povezana onesnaženost obdelovalne zemlje, prek katere škodljive snovi vstopajo v prehransko verigo. Leta 2014 so prišli v javnost rezultati prej tajne raziskave ministrstva za kmetijske vire, ki poroča o skrb zbujačo zastrupljenosti obdelovalnih površin po vsej državi s kadijem, živim srebrom in arzenom (Kaiman, 2014b).

Gospodarska škoda je velika. Raziskovalni inštitut kitajskega ministrstva za okolje je leta 2010 ocenil škodo okoljskega uničenja na 170 milijard evrov na leto, kar je 3,5 odstotka BDP. V številnih krajih je okoljska škoda dobila take razsežnosti, da je sanacija kljub velikim naporom težko uspešna. Od leta 2001 je bilo samo v okoljevarstvene ukrepe v olimpijskem mestu Pekingu vloženi najmanj 10 milijard evrov (Schüller, 2008). Toda uspeh je bil skromen. Glavno mesto se redno pojavlja v naslovnih medijev, ko onesnaženje z rakotvornimi trdnimi delci (PM) zamegli mesto. Kot denimo konec februarja 2014, ko so namerili onesnaženost trdnimi delci (PM 2.5) do 505 mikrogramov na kubični meter, kar je 200-krat več od priporočil Svetovne zdravstvene organizacije, ki je kot zdravju neškodljivo mejno vrednost postavila 25 mikrogramov na kubični meter (Kaiman, 2014a).

Kitajski gospodarski bum in z njim povezana povečana poraba fosilnih goriv sta povzročila povečevanje izpustov toplogrednih plinov povsod po svetu in močno vplivata na podnebne spremembe. Leta 2013 je Kitajska že prispevala 29 odstotkov vseh emisij CO₂ po svetu (PBL, 2013: 4). Kitajska tako ni postala samo glavni povzročitelj podnebnju škodljivih toplogrednih plinov, temveč se uvršča tudi med države, ki se morajo po napovedih Medvladnega odbora za podnebne spremembe (IPCC) prilagoditi velikim ekološkim, ekonomskim in družbenim prelomom zaradi podnebnih sprememb. Pri pričakovanem povprečnem dvigu temperature za 2° C do leta 2020 v primerjavi s časom med letoma 1961–1991 že zdaj zaznavajo občutno kopičenje ekstremnih vremenskih dogodkov, kot so suša in siloviti tajfuni (IPCC, 2007: 476). Velike skrbi povzročajo napovedi o zmanjšanju kmetijske proizvodnje na Kitajskem, kar lahko občutno vpliva na svetovno prehransko varnost. Scenariji za leto 2020 napovedujejo upad pridelka riža za 18 odstotkov, pšenice za 22 odstotkov, koruze do 30 odstotkov (Piao, 2010: 48). Tibetanska visoka planota, območje izvirov velikih azijskih rek, je neposredno in močno prizadeta zaradi segrevanja podnebja. Taljenje ledenikov kratkoročno povzroča veliko nevarnost poplav, dolgoročno pa dramatičen upad vodnatosti velikih rek, s tem pa dvig temperatur, večjo sušo in peščene viharje.

Kitajski znanstveniki opozarjajo, da se bodo zaradi taljenja ledenikov popolnoma preusmerili vodni sistemi v predelih zahodne Kitajske in številne rečne oaze bodo izginile (Piao, 2010: 48). To bo z domov pregnalo milijone okoljskih beguncev. Četrto poročilo Medvladnega odbora za podnebne spremembe napoveduje za kitajsko obalo dvig morske gladine za 40–60 cm do leta 2100. S tem bi bile neposredno prizadete najpomembnejše gospodarske regije, delta Biserne reke in območje okoli Šanghaja (IPCC, 2007: 481).

Kitajska ekološka kriza je zdaj vseprisotna. Politično vodstvo in prebivalstvo jo razume kot enega odločajočih dejavnikov, ki lahko ogrozi načrtovano pot države do najpomembnejše ekonomske in svetovne sile. Nikoli doslej predstavniki kitajske vlade niso tako pogosto in odkrito govorili o okoljski krizi kot v zadnjih letih. Dramatične okoljske razmere na Kitajskem se kot

umazana packa na lepi fasadi lepijo na zahtevo o »harmonični socialistični družbi«. Že leta 2005 je namestnik ministra za okolje Pan Yue v pozornost zbujujočem intervjuju za nemško revijo *Der Spiegel* svaril: »Gospodarskega čudeža bo kmalu konec, ker okolje ne more držati koraka z njim.« (Der Spiegel, 2005: 149)

Sedanja vlada ni toliko v skrbeh zaradi neposrednih vplivov na naravno okolje, veliko bolj jo skrbi, kako bo okoljska kriza posredno vplivala na družbo. Nemirno spremlja zaostrovanje sporov zaradi vse bolj omejenih virov, saj uničenje okolja ne povzroča samo velike gospodarske škode, temveč negativno vpliva na zdravje ljudstva in socialno stabilnost, škodi kitajskemu mednarodnemu ugledu in navsezadnje grozi pokopati avtoriteto komunistične partije.

Raziskave javnega mnenja, ki jih zadnja leta izvajajo na Kitajskem, kažejo, da je slabo stanje okolja prevladujoča tema, ki skrbi številne Kitajce. Po objavljeni raziskavi Bertelsmannovega sklada je leta 2006 večina vprašanih Kitajcev menila, da sta pomanjkanje virov in uničenje okolja največji svetovni izziv prihodnjih let (Bertelsmann Stiftung, 2006: 18–20).²

Tudi leta 2008 izvedena raziskava Pew Research Centers potrjuje veliko zanimanje kitajskega prebivalstva za okoljske teme. Rezultati ankete kažejo, da se je zaskrbljenost zaradi okoljskih problemov in prehranske varnosti z leti zelo povečala (Pew Center, 2008; 2013).

Tabela. 1: Rastoča zaskrbljenost kitajskega prebivalstva

	Odstotek prebivalstva, ki meni, da je onesnaženost zelo velik problem			
	2008	2012	2013	Sprememba 2008–2013
Prehranska varnost	12	41	38	+26
Kvaliteta proizvodov	13	33	31	+18
Varnost zdravil	9	28	27	+18
Oskrba starostnikov	13	28	30	+17
Onesnaženje zraka	31	36	47	+17
Korupcija uradnikov	39	50	53	+14
Šolstvo	11	23	24	+13
Onesnaženost vode	28	33	40	+12
Razlika revni–bogati	41	48	52	+11
Zdravstvena oskrba	12	26	23	+11
Delovne razmere	13	23	23	+10
Promet	9	18	19	+10
Kriminal	17	25	24	+7
Korupcija poslovnih	21	32	27	+6
Brezposelnost	22	24	27	+5
Pomanjkanje elektrike	4	8	8	+4
Rast cen	72	60	59	-13

Vir: Pew Research 2013³

² V tej oceni so bili Kitajci sicer osamljeni. Za večino vprašanih iz sedmih držav (ZDA, Francija, Velika Britanija, Nemčija, Indija in Japonska) je bil največji globalni izziv terorizem (cf. Bertelsmann Stiftung, 2006).

³ Opravljenih je bilo 3226 intervjujev v kitajščini z ljudmi, starejšimi od 18 let. Opravljeni so bili v marcu in aprilu 2013 v dvanajstih velemedstih, dvanajstih manjših mestih in dvanajstih vaseh v osrednji, vzhodni in zahodni Kitajski. Glej tudi: <http://www.pewglobal.org/2013/09/19/survey-methods-61/>.

Katastrofalna okoljska bilanca zadnjih let dokazuje neuspeh državne okoljske politike, ki se kljub dobrim namenom ne more uveljaviti v tekmi s prioriteta razvojne strategije, usmerjeni predvsem v ekonomsko rast. »Zaradi strahu pred zastrupitvijo se ne bomo odpovedali hrani in zaradi strahu pred onesnaženjem okolja se ne bomo odpovedali razvoju naše industrije.« (Peking Rundschau, 1972/24: 6) To stališče, ki ga je leta 1972 na prvi konferenci OZN o okolju v Stockholmu samozavestno izrazil kitajski delegat, bi še danes podpisali številni politiki, še zlasti tisti, ki prihajajo iz revnih kitajskih provinc.

Ceprav ima Kitajska večdesetletno zgodovino institucionalizirane okoljske politike, je politika državnih okoljskih organov dolgo životarila za pisalnimi mizami kabinetov. Šele leta 2008 je bil državni okoljski urad SEPA povzdignjen na raven ministrstva. Skupina komaj 300 uradnikov v pekinški centrali je v zadnjih letih sestavila ambiciozen katalog zakonov in političnih pobud. Sem spadajo, denimo, od leta 2003 veljavni zakon o okoljski skladnosti, pobuda za izračun »zelenega BDP«⁴ in »zeleni« kreditni in zavarovalniški sistem. Preostale pobude so postale star papir ali pa tako kot »zeleni BDP« naletele na odpor drugih strokovnih vladnih služb. Lokalne okoljske oblasti pogosto nimajo avtoritete, da bi prodrle s svojo agendo in nevtralizirale gospodarske interese lokalnih vlad. Pravnik in vodja nevladne organizacije Wang Canfa, ki zastopa pravne interese žrtev okoljskega onesnaženja, ocenjuje, da je bilo implementirane največ 10 odstotkov okoljske zakonodaje (Economy, 2007). Da se državna okoljska politika ne izvaja, je navsezadnje, kot ugotavljata Eaton in Kostka (2014), kriv politični sistem, ki odreja lokalnim politikom relativno kratek mandat, v katerem se lahko profilirajo za višje (partijske) položaje. Zato se številni karieristi raje zavzemajo za spektakularne in dobro vidne infrastrukturne projekte in za gospodarsko rast za vsako ceno, kot za počasnejše in manj vidne preusmeritve na gospodarnost z viri in trajnostno razvojno pot.

Okoljski aktivizem

Okoljsko ministrstvo si prizadeva kompenzirati svojo pomanjkljivo zmožnost uveljavljanja novih politik s tem, da išče za strateške partnerje nevladne organizacije, mednarodne razvojne organizacije ter tudi domače in tuje medije. Od 90. let naprej Kitajska tolerira okoljske nevladne organizacije, ki pa seveda niso legalne. Poleg leta 1993 ustanovljenih organizacij *Friends of Nature in Global Village of Beijing* so državljani ustanovili še številne druge okoljske organizacije, ki opozarjajo na aktualne okoljske probleme in so aktivne pri varovanju okolja. Pomembno vlogo pri širjenju informacij ima, na primer, *Institute for Public and Environmental Affairs* (IPE), ki jo je ustanovil novinar Ma Jun. Organizacija na svoji spletni strani (www.ipe.org.cn) objavlja podatke o kakovosti vode in zraka, ki jih dobiva od kitajskega okoljskega ministrstva in na podlagi njih izdela natančne zemljevide in baze podatkov. V t. i. *Atlasu onesnaženosti* so državljanom dostopni podatki o kakovosti vode in zraka v njihovi najbližji okolici in locirajo lahko industrijske obrate, ki povzročajo onesnaženje. Na spletni strani je tudi seznam največjih industrijski onesnaževalcev.

Internet in tudi tradicionalni tiskani mediji, radio in televizija imajo pri aktiviranju civilne družbe za okoljske teme čedalje pomembnejšo vlogo. Kljub državni cenzuri je leta 2013 nastala resnično raznolika medijska krajina, v kateri mediji tekmujejo med seboj za bralce, poslušalce in gledalce. Tako okoljskim aktivistom vedno znova uspeva objavljati v medijih svoje zahteve.

Ma Jun je samo eden številnih kitajskih novinarjev, ki so se specializirali za okoljske teme. Marsikdo je obenem tudi član kakšne nevladne okoljske organizacije, ki izkoriščajo svoje neposredne zveze z mediji. Tako novinar Wang Yongchen prireja enkrat na mesec v izdajateljski

⁴ »Zeleni BDP« je pobuda, po kateri naj bi iz ekonomske rasti odšteli ekološke stroške. Pobuda je medtem zamrla, ker so drugi državni organi, kot na primer statistični urad, zavračali sodelovanje.

hiši časopisa *China Youth* srečanje okoljskih novinarjev. Povabljeni strokovnjaki in okoljski aktivisti se obveščajo o ozadjih aktualnih kampanj, kot na primer o protestih nevladnih organizacij proti gradnji jezua na jugozahodu Kitajske.

Po nesreči v japonski Fukušimi so se začeli kitajski tiskani in internetni mediji spraševati o jedrski varnosti v svoji državi. Objavili so zemljevid z lokacijami vseh delujočih jedrskih elektrarn, tistih v gradnji in tistih, ki jih še načrtujejo, in ki dobesedno sestavljajo »vzhodni in osrednjejkitajski jedrski pas«. S tem so številnim kitajskim državljanom prvič prikazali vso razsežnost načrtovanega jedrskega programa. V teh poročilih se vedno znova pojavlja sintagma »skok v jedrske elektrarne«, ki asociira na maoistični čas Velikega skoka naprej in zbuja izraze bojazni, da so ambiciozni načrti pripravljeni zelo na hitro in neustrezno in da utegnejo povzročiti usodne posledice (npr. Li Weina in Wang Qihua, 2011; Heng Mei, 2011).

Na Kitajskem še vedno ni sprejeta zakonodaja, ki bi uradno dovoljevala delovanje okoljskih nevladnih organizacij. Zato se te gibljejo na tankem ledu. Praviloma državni organi dovoljujejo aktivnosti lokalnih okoljskih organizacij in izdajanje njihovih poročil, dokler se ukvarjajo s krajevnimi nepravilnostmi in kršitvami okoljske zakonodaje. Nad mediji visijo škarje cenzorjev, kakor hitro poročila niso več pod nadzorom in utegnejo dobiti nadregionalen doseg. Kakor, denimo, medijska poročila o katastrofi, ki so jo v jezeru Taihu povzročile alge, zaradi česar je poleti 2007-milijonsko mesto Wuxi ostalo brez preskrbe z vodo. Katastrofa je povsod po državi sprožila val poročil o onesnaženosti voda po vsej Kitajski. Po ukazu najvišjih cenzorskih oblasti so to temo nato takoj zaključili.

Tudi okoljski aktivisti v provincah, ki jih uradniki v Pekingu imenujejo »žvižgači«, so v domačih krajih kot »svinjalci gnezda« pogosto izpostavljeni ostri represiji. Okoljski aktivist Wu Lihonga, ki je skoraj šestnajst let zbiral dokaze o onesnaževalcih v okolici jezera Taihu in dosegel zaprtje številnih podjetij, je bil sicer leta 2005 v Pekingu nagrajen z državno okoljsko nagrado. Toda priznanje ga ni zaščitilo. V domačem kraju Yixing so ga neznanci večkrat pretepli. Wu si ni upal opozarjati samo na onesnaženje jezera, temveč tudi na podkupljive povezave med lokalnimi organi oblasti, partijskimi organi in lastniki krajevnih industrijskih obratov kot povzročitelje onesnaževanja. Neposredno pred izbruhom taihunskega škandala ga je lokalna policija zaprla pod pretvezo prozorne obtožbe, da je izsiljeval neko kemično tovarno. Šele aprila 2010 so okoljskega aktivista, ki so ga po nekaterih navedbah v zaporu hudo mučili, po treh letih zapora izpustili. »Okoljski bojevnik«, kot so Wuja imenovali kitajski mediji, se je pritožil na vrhovno ljudsko sodišče, da si izbori rehabilitacijo in odškodnino (Erling, 2010).

Zaradi okoljske onesnaženosti prizadeto prebivalstvo čedalje pogostejše spontano izraža svojo jezo in zaskrbljenost v obliki protestov in srditih demonstracij. Po navedbah okoljskega ministra Zhou Shengxiana je leta 2007 državni okoljski urad zabeležil 51.000 protestov zaradi okoljskega onesnaženja in tudi okoli 450.000 pritožb, ki jih je prejel (Economy, 2007). In nejevolja narašča: po Zhoujevih navedbah se število pritožb vsako leto poveča za 30 odstotkov (Blanchard, 2010).

Največkrat ne protestirajo najrevnejši med revnimi. Za vzpenjajoči se kitajski srednji sloj v mestih je čisto okolje medtem postalo ena od dobrin in del kakovosti življenja, ki ga zahteva. Že oglasi za nepremičnine, ki imajo v imenu besedo »zeleno« ali »park«, jasno dokazujejo, da se take nepremičnine najbolje prodajajo. Če se mestne oblasti odločijo, da bodo v sosedstvu takih naselij postavile industrijsko cono, so upori toliko večji. V skrbi za zdravje in vrednost nepremičnine se prebivalci organizirajo v t. i. gibanja NIMBY (*Not in my backyard*). Prebivalci se upirajo v več kot tridesetih mestih, večinoma v metropolah Pekingu, Šanghaju in Guangzhouju proti načrtovanim sežigalnicam v njihovi sosesčini (Xie Yanmei, 2010). V šanghajskih zunanjih okrožjih so nasprotovali načrtovani gradnji magnetne železnice. Prebivalci mest Weihai in Shandong so leta 2007 poslali peticijo ministrskemu predsedniku Wen Jiabaou proti načrtovani gradnji jedrske elektrarne v bližini turistično priljubljenih srebrnih plaž (Wen Bo, 2007). Medtem ko so bili taki protesti pred Fukušimo bolj kot ne izjemna, pa številni Kitajci ne verjamejo več uradnim jezikovnim frazam, da je jedrska energija v primerjavi s premogom »čistejša in

varnejša».⁵ Julija 2013 je na tisoče prebivalcev v Guangdongu več dni protestiralo proti gradnji obrata za bogatenje urana v bližini mesta Jiangmen (Sternfeld, 2014: 198; Economist, 2013).

Za največje okoliško motivirane množične proteste pa še danes veljajo demonstracije, ki so junija 2007 za več dni povsem ohromile južnokitajsko mesto Xiamen. Večdnevni demonstraciji se je udeležilo na desettisoče prebivalcev, med njimi študenti in profesorji univerze v Xiamenu in stanovalci dobro situiranega mestnega predela Haicang, ki so protestirali proti gradnji kemične tovarne. Investicija, vredna 1,4 milijarde dolarjev, naj bi izdelovala paraxylol (PX), to je snov, iz katere pridobivajo plastiko in poliester. Postavitev take kemične tovarne v neposredno bližino stanovanjskih območij po kitajskih zakonodaji ni dovoljena. Kljub intenzivnemu zastraževanju lokalnih oblasti je organizatorjem v kratkem času s sms sporočili uspelo mobilizirati tudi 20.000 demonstrantov. Tako obsežen protest seveda ni ostal brez partijskega odziva. Namestnik ministra za okolje Pan Yue je osebno posredoval in poskrbel za preverjanje okoljske vzdržnosti, ki ga je izvedla Kitajska raziskovalna akademija za okoljske znanosti. Protestniki so uspeli samo toliko, da spornega objekta niso postavili v Xiamenu, temveč v bližini mesta Zhanjiang, ki leži prav tako v provinci Fujian. Resnično oddahniti pa si niso mogli niti stanovalci xiamenske četrti Haicang, saj je konec leta 2007 izdelana ekspertiza sicer ugotovila, da gradnja kemičnega obrata v neposredni soseščini stanovanjske četrti ni dovoljena, vendar so zato lokalnim oblastem naložili, da opustijo načrte za gradnjo kemične tovarne ali pa izselijo stanovalce (Liu Jianqiang, 2007). Vsekakor pa so protesti v Xiamenu senzibilizirali javnost glede izdelovanja PX-a. Kjer koli danes lokalne oblasti pripravljajo izdajo dovoljenja za proizvodnjo te snovi, prebivalstvo protestira. Včasih so demonstracije nasilne. Nazadnje se je to zgodilo leta 2014 v Kunmingu in Maomingu, ko so demonstranti dosegli vsaj to, da tovarne niso zgradili v neposredni soseščini stanovanjskih četrti (BBC, 2014).

Sklep

Primer Xiamena se zdi simptomatičen za dilemo, v kateri se nahaja kitajska državna okoljska politika. Kljub povišanju okoljskega urada v ministrstvo je najvišji državni okoljski organ primerjalno še vedno šibka institucija, ki ji slabo uspeva uresničevati politične okoljske cilje nasproti prednostnim interesom lokalnih oblasti po gospodarski rasti in interesom industrijskih podjetij. Zato išče nekdanji novinar in na okoljskem ministrstvu za odnose z javnostmi odgovoren namestnik ministra Pan Yue zavezništvo s porajajočo se civilno družbo. S pozornost zbujujočimi akcijami je opozoril na pravice do informiranosti in soudeležbe javnosti, zapisane v 11. členu zakona o preverjanju okoljske vzdržnosti. Tako je spomladi leta 2006 v prostore ministrstva povabil predstavnike znane okoljske nevladne organizacije, da bi insceniral na primeru spornega načrtovanja pekinškega parka Yuanmingyuan medijsko učinkovito in zakonsko predpisano javno razpravo (Zhao, 2010).

Toda aktivisti se ne pustijo brez nadaljnjega instrumentalizirati. »Zelo spoštujem okoljsko gibanje, toda sebe ne dojemam kot okoljsko bojevnico. Zavzemamo se za to, da se Kitajska nekoliko odločneje pomakne v smer mnenjske svobode,« je na začetku devetdesetih povzela Dai Qing, novinarka in avtorica leta 1989 natisnjene knjige *Yangzi, Yangzi*, v kateri je kritično obravnavala družbene in ekološke posledice takrat načrtovanega jazu Treh sotesk (Bosshard, 1995). Ob xiamenskih protestih je bilo takoj posnetih nešteto fotografij in videov demonstracij, večinoma z mobilnimi telefoni, in postavljenih na svetovni splet, tako da si jih je lahko

⁵ »Jedrske elektrarne so čistejše in varnejše« se je, denimo, glasil naslov v partijskem dnevniku Renmin Ribao (2005) ob 13-letnici nemotenega delovanja jedrskih elektrarn Qinshan in Zhejiang.

ogledala vsa Kitajska.⁶ Komentar na nekem videu ni bil samo eksplicitna vzporednica primera 400 kilometrov oddaljenega jezera Taihu, temveč govorec tudi poudari, da so bili protesti v Xiamenu prve množične demonstracije po koncu demokratizacijskega gibanja leta 1989 (Economy, 2007). Okoli Pan Yuea, ki so ga zahodni mediji velikokrat že oklicali za »reformatorja«, je od takrat vse tiho. Še vedno je na položaju, toda v javnost ne pridejo več nikakršna pozornost zbujujoča stališča.

Prevedla: Nina Kozinc

Literatura

- BBC (2014): *China Maoming environmental protest violence condemned*. Dostopno na: <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-26849814> (2. avgust 2014)
- BERTELSMANN STIFTUNG (2006): *Weltmächte im 21. Jahrhundert. Ergebnisse einer Repräsentativbefragung in den Ländern Brasilien, China, Deutschland, Frankreich, Großbritannien, Indien, Japan, Russland und USA*. Dostopno na: www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_17220_17221_2.pdf
- BLANCHARD, BEN in LAURENCE, JEREMY (2010): Chinese villagers attack government building. *Reuters*. Dostopno na: <http://in.reuters.com/article/idINIndia-45992720100208> (8. februar 2010).
- BOSSHARD, PETER (1995): *Der Damm zu Babel*. Bonn: WEED.
- DAI QING (ur.) (1989): *Changjiang, Changjiang – Sanxia Gongcheng Luncheng* (Yangzi, Yangzi – polemika o projektu Treh sotesk). Guizhou.
- EATON, SARAH in KOSTKA, GENIA (2014): Authorian Environmentalism Undermined? Local Leaders' Time Horizons and Environmental Policy Implementation in China. *The China Quarterly* (218): 359–380.
- ECONOMIST (2013): *Nuclear activism. Limiting the fallout*. Dostopno na: <http://www.economist.com/news/china/21582016-rare-protest-prompts-government-scrap-plans-build-uranium-processing-plant> (3. avgust 2014).
- ECONOMY, ELIZABETH C. (2007): The Great Leap Backward? *Foreign Affairs*, 86 (5) : 38–60. Dostopno na: <http://www.foreignaffairs.com/search/the%20great%20leap%20backward> (23. julij 2014).
- ERLING, JOHNNY (2010): Bauer Wu kämpft wieder für sauberes Wasser in China. *Die Welt online*. Dostopno na: http://www.welt.de/welt_print/politik/article7739526/Bauer-Wu-kaempft-wieder-fuer-sauberes-Wasser-in-China.html (22. maj 2010).
- HENG MEI (2011): „Ribei he weiji, Zhongguo ni zhunbei hao le ma? (Jedrska kriza na Japonskem, Kitajska si pripravljena na to?). *Wangyi Luntan*, 15. marec 2011. Dostopno na: <http://bbs.news.163.com/bbs/shishi/201730409.html> (3. avgust 2014).
- IPCC (INTERNATIONAL PANEL CLIMATE CHANGE) (2007): *Forth Assessment Report. Contribution of Working Group II*. Dostopno na: <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4-wg2-chapter10.pdf> (2. avgust 2014).
- KAIMAN, JONATHAN (2014a): *China's toxic air pollution resembles nuclear winter, say scientists*. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/25/china-toxic-air-pollution-nuclear-winter-scientists> (30. julij 2014).
- KAIMAN, JONATHAN (2014b): *China says more than half of its groundwater is polluted*. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/environment/2014/apr/23/china-half-groundwater-polluted> (30. julij 2014).
- LI WEINA in WANG QIHUA (2011): Zhongguo hedian yuzhen (Atomsko umiranje tal na Kitajskem). *Caijing* 286: 62–66.
- LIU, JIANQIANG (2007): *Planning Failure in Xiamen*. Dostopno na: <http://www.chinadialogue.net/article/>

⁶ Glej: <http://www.youtube.com/watch?v=iOG1XA6Wm1g&NR=1>, <http://www.youtube.com/watch?v=1UHH1jX5r2o&NR=1>. Youtube je bil leta 2007 na Kitajskem še dostopen.

- show/single/en/1564-Planning-failure-in-Xiamen (30. junij 2014).
- LORENZ, ANDREAS (2005): Das Wunder ist bald zu Ende. *Der Spiegel*. Dostopno na: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-39613454.html> (7. marec 2005).
- NEWS XINHUANET (2010): *600 Residents protest waste incinerator project*. Dostopno na: <http://news.xinhuanet.com> (2. junij 2010).
- PBL NETHERLAND ENVIRONMENT ASSESSMENT AGENCY (2013): *Trends in Global CO₂ Emissions*. Dostopno na: <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2013-trends-in-global-co2-emissions-2013-report-1148.pdf> (31. julij 2014).
- PEKING RUNDSCHAU (1972): *Chinas Standpunkt über Umweltschutz*. *Zvezek* 24: 6–9.
- PEW RESEARCH CENTER (2008): *The 2008 Pew Global Attitudes Survey in China. The Pew Global Attitudes Project*. Dostopno na: <http://pewglobal.org/reports/pdf/261.pdf> (15. julij 2014).
- PEW RESEARCH GLOBAL ATTITUDES PROJECT (2013): *Environmental Concerns on the Rise in China*. Dostopno na: <http://www.pewglobal.org/2013/09/19/environmental-concerns-on-the-rise-in-china/> (30. julij 2014).
- PIAO SHILONG, CIAS, PHILIPPE, YAO HUANG, SHEN ZEHAO, PENG SHUSHI, LI JUNSHENG, ZHOU LIPING & LIU HONGYAN & MA YUECUN & DING YIHUI, FIEDLINGSSTEIN, PIERRE & LIU CHUNZHEN & TAN KUN & YU YONGQIANG & ZHANG TIANYI & FANG JINGYUAN (2010): The Impacts of Climate Change on Water Resources and Agriculture in China. *Nature* (467): 126–139.
- RENMIN RIBAO (2005): *Hedian qingjie you anquan*. Dostopno na: <http://scitech.people.com.cn/GB/25895/3148053.html> (3. avgust 2014).
- SCHÜLLER, MARGOT (2008): Wirtschaftliche Dimensionen der Olympischen Spiele in Beijing: Wer werden die Gewinner sein? *China aktuell* 2: 126–139.
- STERNFELD, EVA (2011): Ökologische Vernunft, Autokratie und Zivilgesellschaft. Der Fall China. *Wissenschaft & Umwelt Interdisziplinär* 14: 47–51.
- STERNFELD, EVA (2014): Fukushima und die Folgen für Chinas Atomenergieprogramm. V *Kontinuität und Umbruch in China. Jahrbuch der Deutschen Vereinigung für Chinastudien* 8, P. Mahltig in E. Sternfeld (ur.), 189–208.
- WEN BO (2007): A call for transparency: China's emerging anti-nuclear movement. In: *China Environment Series* 9: 106–109.
- WONG, EDWARD (2013): *Air pollution linked to 1.2 Million Premature Deaths in China*. Dostopno na: http://www.nytimes.com/2013/04/02/world/asia/air-pollution-linked-to-1-2-million-deaths-in-china.html?_r=0 (30. julij 2014).
- XIANG FANG (2008): Citizens Finding a Voice: Bottom-up Politics in China's Nuclear Power Debate. *China Environment Series* (10): 151–156.
- XIE YANMEI (2010): Stand-off in Beijing. *Chinadialogue* 17: 72–73.
- ZHAO YUHONG (2010): Public Participation in China's EIA Regime: Rhetoric or Reality. *Journal of Environmental Law* 22: 89–123.